

Jójárt Borbála Gyöngyi

Stratégiai megoldások a francia börtönökben elkövetett öngyilkosságok megakadályozására

A különféle büntetés-végrehajtási rendszerek tevékenységének egyik legfontosabb fokmérője, hogy az adott ország börtöneiben hány öngyilkosság történik. Nem véletlen, hogy az Európa Tanács statisztikai kiadványai is tartalmazzanak adatokat erről a kérdéstről.

A nyugat-európai országokban viszonylag alacsony szinten mozog az öngyilkosságot elkövetett fogvatartottak száma, Franciaországban viszont más a helyzet. A francia börtönökben 2007-ben 96 fogvatartott lett öngyilkos, 2008-ban 20%-kal többen, 115-en vettek véget életüknek. A 2009. év első hét hónapjában 81-en követtek el öngyilkosságot.

Természetesen felmerül a kérdés: mekkora börtönpopulációról van szó, illetve milyen a zsúfoltság mértéke a francia börtönökben. Franciaországban a fenntartott 52 200 férőhelyre 2009-ben 63 300 fogvatartott jutott, amely 120%-os telítettséget jelent, míg az Európa Tanács 47 tagállamában átlagosan 102%-os a börtönök telítettsége.¹

* * *

A probléma tarthatatlanságát jelzi, hogy a francia kormány és a büntetés-végrehajtási szervezet is vizsgálata és elemezte a helyzetet, majd intézkedéseket hozott a hatékony megoldás érdekében. A tavaly áprilisban elkészült *Albrand-jelentés*,² amelynek elkészítését a francia igazságügy-miniszter kezdeményezte, valójában egy 20 pontba foglalt ajánlás, amely tematikusan foglalkozik a probléma megoldását jelentő feladatokkal. A *Jelentés* négy nagy csomópontot tartalmaz:

1. a büntetés-végrehajtás személyzete képzésének javítása;
2. a leginkább veszélyeztetett helyzetben lévő fogvatartottakkal kapcsolatosan személyre szabott intézkedések alkalmazása;
3. a büntetés-végrehajtási intézetek világának emberközelibbé tétele;
4. az ún. „támogató fogvatartottak” intézményének bevezetése.

Ad 1. Az *Albrand-jelentés* szerint a büntetés-végrehajtási intézetek személyzetének képzését és továbbképzését fejleszteni és folyamatosan értékelni kell, külön hangsúlyt helyezve a speciális körleteken (befogadási körlet, büntető körlet, magánzárka, fiatalkorúak körlete, egészségügyi és pszichiátriai körlet) dolgozó altisztek, illetve a pártfogó felügyelők képzésére és továbbképzésére. Az Országos Büntetés-végrehajtási Képző Intézetben folyó oktatást korszerűsíteni kell. A *Jelentés* szükségesnek találta – többek között –, hogy a teljes személyzetet módszeres továbbképzésben részesítsék új büntetés-végrehajtási intézetek megnyitásakor.

¹ <http://www.metropol.hu/cikk/399429>

² http://www.justice.gouv.fr/art_pix/rap_albrand_2009.pdf

A személyi állomány képzése az ez irányú ismeretek elsajátítása érdekében elkezdődött, 2009 őszétől a büntetés-végrehajtás öngyilkossági szempontból leginkább veszélyeztetett intézeteiben, részlegeiben (fiatalkorúak intézetei, befogadási körletek, büntető körletek) dolgozó örök továbbképzésben vesznek részt³, hogy felismerhessék az öngyilkosság szempontjából veszélyeztetett fogvatartottakat, és adott esetben segíteni, illetve intézkedni tudjanak.

Gyakorlattá vált, hogy a 2009 elején készült, a börtönbeli öngyilkosságok megelőzéséről szóló oktatófilmet minden büntetés-végrehajtási intézetben bemutatják az érintett szakembereknek – a régióközi öngyilkossági közvetítő irányítása mellett.

Ad 2. A személyre szabott intézkedések alkalmazásának kulcskérdése a fogvatartottak öngyilkossági kockázat felmérése. Ennek javítása érdekében a befogadás-kor és a fogvatartás ideje alatt rendszeressé kell tenni az öngyilkossági hajlamot értékelő táblázat használatát.⁴ (A cél az, hogy az érintett személyek 100%-ánál alkalmazzák.) Javítani szükséges az információcserét a fogvatartottak hozzátartozóival⁵. Javasolni kell a fogvatartottak gondozásában szerepet vállalóknak⁶, hogy már a befogadási körleten vegyék fel a kapcsolatot a fogvatartottakkal. A büntető körletre való helyezés előtt értékelni kell az öngyilkossági kockázatot. Lehetőség szerint csökkenteni kell a (megelőzési célú) büntető zárkába helyezések számát, javítani kell a büntető körletek életkörülményeit, megfelelő befogadási eljárást kell rendszeresíteni (speciális befogadási napló vezetése; befogadási beszélgetés: amennyiben a bv. tiszt a fogvatartottal való beszélgetés során magas öngyilkossági kockázatot tapasztal, kötelező pszichiáterrel felvennie a kapcsolatot.) A büntető körleteken elkövetett öngyilkosságok megelőzését az ez irányú munkacsoport felállításával is támogatni kell.

Az igazságszolgáltatás szervei számára javasolni kell, hogy állandósítsák a megelőzés javítása érdekében a 2008-ban elkezdett interdiszciplináris eszmecserét. Minisztériumok közötti eszmecserét kell kezdeményezni annak érdekében, hogy a rendőrségi fogdák, illetve az előzetes letartóztatást végző és a letöltő intézetek közötti információcsere megvalósuljon.

A személyre szabott intézkedések alkalmazásának feltétele, hogy a zárkák felszereltsége megfelelő legyen. A gyakorlatban az öngyilkosság szempontjából veszélyeztetett fogvatartottak meghatározott tartalmú sürgősségi megelőző készletet, ezen kívül szétszakíthatatlan takarót, eldobható pizsamát fognak kapni. A cél: megakadályozni az akasztás útján megvalósuló öngyilkosságokat, amelyek az esetek 90%-át teszik ki. Az új, megépítendő büntetés-végrehajtási intézetek zárkáit, illetve a felújításra kerülő zárkákat úgy fogják kialakítani, hogy az akasztás kockázata elvileg a nullára csökkenjen.

³ A 2009. év végéig 900 ór részesült speciális öngyilkosság-megelőzési továbbképzésben.

⁴ Meg kell vizsgálni, hogy a fiatalkorú fogvatartottakra át lehet-e alakítani a táblázatot, továbbá egy konkrét büntetés-végrehajtási intézetben kísérletet kell végezni a lelki megterhelések felmérésére szolgáló módszer bevezetéséről.

⁵ Ennek során plakátokat kell elhelyezni a családtagok fogadására szolgáló helyiségekben, illetve postaládát a házastársi találkozóik számára rendszeresített helyiségekben.

⁶ Az oktatóknak, kulturális programok szervezőinek, lelkipásztoroknak, önkéntes lelki gondozóknak, civil segítőknek.

Ad 3. Elsődleges teendő, hogy megfelelő, speciális intézkedéseket léptessenek életbe a büntető zárkákban, ugyanis jelenleg *az öngyilkosságok negyedét büntető zárkában, vagy magánzárkában hajtják végre*. A korábbinál nagyobb figyelemben kell részesíteni azokat a fogvatartottakat, akiket ilyen zárkába helyeznek. Mint alább erről lesz még szó: meg kell esetükben fontolni a rádiókészülék-használat és a telefonálás lehetőségének biztosítását.

A fogva tartott személyek védelmének megerősítése érdekében *javítani kell az öngyilkossági kockázatot jelentő fogvatartottak elhelyezését* a felmért kockázatok szerinti differenciált megközelítés alkalmazásával. Ezért kell létrehozni a „helyi közvetítők” hárompólusú csoportjait.⁷ Az öngyilkosság-megelőzési bizottságok működését rendszeressé és egységesebbé kell tenni, ezért elő kell írni, hogy hetente, kéthetente – a személyzet beosztásához igazodva – tanácskozó ülést tartsanak.⁸

Helyi szinten meg kell kísérelni a városi pszichiátriai és pszichológiai szolgálatok segítségének igénybevételét (az Orvosi Kamara, illetve az Egészségügy és Szociális Ügyek Megyei Igazgatósága közötti megállapodás megkötésével).

Javítani szükséges az információ áramlását a büntetés-végrehajtás és az egészségügyi intézmények személyzete között, a „nehéz esetek” előfordulásakor operatívan kell eljárni.⁹

Minden büntetés-végrehajtási intézetben ki kell dolgozni a szuicid hajlamú fogvatartottak védelmi tervét – konkrét tennivalókkal, rendszeres, időközönkénti felülvizsgálattal.¹⁰

Csökkenteni kell a fogva tartott személy magányosságát a börtönökben: elő kell segíteni külső kapcsolatait fenntartását. A fogvatartás első nyolc napjában engedélyezni kell egy látogatást vagy pedig egy telefonbeszélgetést. A büntető körleteken a fogvatartottakat tájékoztatni kell jogairól, kísérleti alapon engedélyezni kell számukra a rádiókészülék használatát, és fontolóra kell venni a telefonálás engedélyezését – mint a magány megszüntetésének eszközét, illetve – lehetőség szerint – le kell rövidíteni a büntető zárkába helyezés időtartamát. Minden büntetés-végrehajtási intézetben meg kell többszörözni a sürgősségi telefonhívások lehetőségét a rendelkezésre álló időintervallumok figyelembe vételével. A büntetés-végrehajtási intézetekben a nap 24 órájára, több szinten ki kell terjeszteni a különleges őrzési intézkedéseket: nagyobb hangsúlyt kell fektetni az intézet körbejárására, a szuicid krízisben lévő fogvatartottakat nem szabad egyedül hagyni, különösen a többi fogvatartott sétájakor. A többi fogvatartott figyelmét is fel kell hívni az ön-

⁷ Bevonva az öröket, a pártfogó felügyelőket, az egészségügyi alkalmazottakat és a fogvatartottak gondozásában szerepet vállalókat (oktatók, kulturális programok szervezői, lelkipásztorok, önkéntes lelki gondozók, civil segítők).

⁸ Biztosítani kell a pártfogó felügyelők jelenlétét minden öngyilkosság-megelőzési bizottságban.

⁹ A kórházba szállítást, ha szükséges, hamarabb kell végrehajtani, és az átmeneti időszakot jobban kell tudni kezelni.

¹⁰ Rendszeresíteni kell – az ügyesség bevonásával – a beavatkozásra vonatkozó protokollokat, és biztosítani kell a segítségnyújtásra alkalmas eszközöket: a bv. belső szabályzatában a különböző szituációkra (öngyilkossági kísérlet, öngyilkosság) eljárási útmutatót szükséges kidolgozni, ezt ellenőrizni kell, és ezzel kapcsolatban felkészítő oktatást kell végezni.

gyilkosságok megelőzésének fontosságára egyre több elsősegély-nyújtó tanfolyam szervezésével és a lelki megterhelésnek kitett személyek támogatását célzó oktatás bevezetésének kipróbálásával. Az ebben vállalt szerepük elismerését is meg kell valósítani (pl. a büntetésük további csökkentésének engedélyezésével).

Biztonságos környezetet kell kialakítani a börtönökben, ezért minden zárkában meg kell oldani a belső telefon vagy segélyhívó útján történő kommunikációt, minden intézetben kísérletként belső telefontal rendelkező biztonságos zárkákat kell felállítani, amelyek nem rendelkezhetnek az akasztás megkísérelhetőségére alkalmas kellekekkel. A legkirívóbb esetek kezelésére kísérleti alapon meg kell valósítani a videó-megfigyelési rendszer bevezetését. Az Egészségügyi Minisztérium munkatársaival együtt a magas öngyilkossági kockázatot jelentő személyek esetében olyan anyagok és ruhadarabok, illetve takarók bevezetésével kell kísérletezni, melyeket nem lehet kötélle alakítani, de mégis megfelelnek az egészségügyi protokolloknak. Az intézeteket defibrillátorral kell ellátni. Felül kell vizsgálni a gyógyszerek tárolásának és elosztásának módszereit és eljárásait.

A pszichés gondokkal küzdő személyek pszichiátriai gondozását javítani kell, különös tekintettel a Különleges Kialakítású Kórházi Egységek programjának fejlesztésével.

Miután a büntetés-végrehajtási intézetek zsúfoltsága kihat a börtönbeli öngyilkosságok számának alakulására, *folytatni kell a börtönök túlszűfoltsága elleni küzdelmet.*

Ad 4. A „támogató fogvatartottak” intézményének bevezetése azt jelenti, hogy önkéntes alapon toborzott, a feladat ellátására alkalmas, kiegyensúlyozott személyiségű fogvatartottak lesznek társaik segítségére, ha azok lelki válságba kerülnek. Kiválasztásukat, képzésüket és továbbképzésüket az intézet orvosai, illetve az öngyilkosságok megelőzésével és lelki segítségnyújtással foglalkozó egyesületek fogják elvégezni.¹¹

Az utókezelés és a szakértelem javítása érdekében a fogvatartottak részvételével olyan – szakember által vezetett – beszélgető-csoportokat kell kialakítani (a kórházakban és a büntetés-végrehajtási intézetekben is), amelyek csökkentik az öngyilkossági hajlam fennmaradásának kockázatát. A megtörtént öngyilkosságokat alaposabban kell kivizsgálni: ezért az öngyilkosságok követésével foglalkozó munkacsoportoknak javítaniuk kell a folyamatos kiértékelés rendszerét és a javaslattevés lehetőségét; a megelőzési politikának ezt az elemző és összefogó szerepét régióközi szinten is létre kell hozni.¹²

¹¹ A „támogató fogvatartottak” intézményének bevezetése gyakorlati jellegű reakció, mely külföldön, ezen belül Angliában Ausztriában és Spanyolországban már bevált módszertanra alapoz (ezen országokban a legalacsonyabb a büntetés-végrehajtási intézetekben elkövetett öngyilkosságok aránya az Európai Unióban). Egyáltalán nem arról van szó, hogy a büntetés-végrehajtás felelősségét rónák a fogvatartottakra, hanem arról, hogy a legkiszolgáltatottabb fogvatartottak számára minél könnyebben elérhető és minél hatékonyabb támogatást nyújtsanak. A támogatás a gyakorlatban – az igényektől függően – lehet egyszeri vagy folyamatos.

¹² Régióközi Öngyilkosság-követő Bizottság vagy pedig Öngyilkosság-megelőző és -figyelő elemző csoport.

A börtönben bekövetkezett öngyilkosságok vizsgálatával kapcsolatosan két megbeszélést, illetve beszámolót kell tartani a pártfogó felügyelők részvételével.¹³ Kötelezővé kell tenni, hogy az öngyilkosságot elkövetett személy zárkatársa beszélgetésen vegyen részt az intézet parancsnokával, vagy annak megbízottjával.

Az Egészségügyi Minisztériummal közösen ambiciózus kutatási politikát kell megvalósítani közép- és hosszú távon.¹⁴

Konszenzusra törekvő, gyakorlatorientált konferenciát kell szervezni a fiatalokú fogvatartottak öngyilkosságának megelőzése témájában.

A média pozitív hatását tovább kell fejleszteni: fel kell hívni a média figyelmét, hogy üzeneteik milyen hatással lehetnek az öngyilkosság jelenségére, továbbá újja kell szervezni a büntetés-végrehajtási szervezetnek az öngyilkosságokkal és a megvalósult megelőzési stratégiával kapcsolatos kommunikációs politikáját.

* * *

2009. augusztus 18-án – a büntetés-végrehajtási szervezet főparancsnoksága által elkészített tanulmány bemutatásának apropóján – Michèle Alliot-Marie igazságügy-miniszter konkrét intézkedéseket jelentett be a büntetés-végrehajtási intézetekben elkövetett öngyilkosságok elleni fellépéssel kapcsolatosan.¹⁵ Ez az átláthatóságon és megelőzésen alapuló terv, melynek célja egyértelmű: emberközelibbé tenni a büntetés-végrehajtási intézetek világát, és felvenni a harcot a francia börtönökben elkövetett öngyilkosságok számának növekedése ellen, az *Albrand-jelentés* ajánlásaira épít.¹⁶

A francia igazságügy-miniszter egyértelműen fogalmazott: a *Jelentés* minden ajánlását át fogja ültetni a gyakorlatba. Mivel a francia büntetés-végrehajtási intézetekben elkövetett öngyilkosságok száma elfogadhatatlanul magas, valódi megelőzést és beavatkozást szolgáló kampányt kell elindítani. Az intézkedések végrehajtásának nyomon követése, a hatékonyság növelése érdekében független monitoring bizottságot hoztak létre egy elismert pszichiáter, Jean-Louis Terra vezetésével.

¹³ Először rögtön az esemény után a közvetlenül érintett személyekkel, majd egy hónapon belül több személy részvételével, a régióközi öngyilkosságügyi közvetítő bevonásával. A fogvatartottak gondozásában szerepet vállalókat (oktatók, kulturális programok szervezői, lelkipásztorok, önkéntes lelki gondozók, civil segítők) utólagosan tájékoztatni kell az illető fogvatartott elhunytáról, illetve az általa elkövetett öngyilkossági kísérletről, és ki kell képezni őket arra, hogyan közöljék a halálesetet a hozzátartozókkal.

¹⁴ Interdiszciplináris kutatócsoportot kell létrehozni „Öngyilkosság és lelki egészség a büntetés-végrehajtási intézetekben” néven. Az öngyilkosság kockázatára hajlamosító tényezőkkal kapcsolatban – az Országos Közegészségügyi Intézet bevonásával – közegészségügyi tanulmányt kell készíteni. Állandó minisztériumok- közti kutatási szervezetet kell létrehozni. Az öngyilkosságban elhunyt személyek közös jellemzőiről is tanulmányt kell összeállítani. Kísérleti tanulmányt kell készíteni a kórbonctani vizsgálatok eredményeiről az öngyilkossághoz vezető legfontosabb tényezők megértése érdekében.

¹⁵ <http://www.gouvernement.fr/gouvernement/le-plan-de-prevention-des-suicides-en-prison>

¹⁶ A Michèle Alliot-Marie által a büntetés-végrehajtási szervezet főigazgatóságától megrendelt tanulmány megvilágítja és kiegészíti a Louis Albrand professzor által vezetett bizottság részéről benyújtott, a büntetés-végrehajtásban elkövetett öngyilkosságok kockázatának megelőzéséről szóló jelentést.

Az öngyilkosság, akár büntetés-végrehajtási intézetben történik, akár más-
hol, mindig tragikus esemény marad, ennél fogva az öngyilkosságok száma nem
lehet tabu, sem pedig ellenségeskedés forrása. Ezért Michèle Alliot-Marie a lehe-
tő legnagyobb átláthatóságot ígérte, illetve követelte meg:

- az intézkedési terv közzétételével egyidejűleg nyilvánosságra hozzák az *Albrand-jelentést*;
- ezenkívül a büntetés-végrehajtási szervezetnek évente kétszer nyilvános-
ságra kell hoznia a büntetés-végrehajtáson belül elkövetett öngyilkos-
ságok számát;
- ezen felül a büntetés-végrehajtáson belül elkövetett öngyilkosságok szá-
mításának módszere is átláthatóbb lesz: a börtönbeli öngyilkosságok
számába nemcsak a fogvatartás alatt bekövetkezett öngyilkosságokat
számítják bele, hanem a fogvatartás alatt elkövetett öngyilkossági
kísérlet után a kórházban bekövetkezett elhalálozást is.

Nicolas Sarkozy már 2007-ben, az elnökválasztási kampány során elkötelez-
te magát a börtönök mélyreható reformja mellett, hogy azok hatékonyabban
szolgálják az ítéltek társadalomba való újbóli beilleszkedését. Ezt az elkötele-
zettségét 2009. június 22-én a Kongresszus, a francia parlament alsó- és felsőhá-
zának együttes ülése előtt mondott beszédében is megerősítette: „a szabadság-
vesztés-büntetés nehéz megpróbáltatás, de nem lehet lealacsonyító jellegű”, illet-
ve a következőket jelentette be:

- 2009-ben több mint 5 000 új férőhellyel bővül a francia büntetés-végre-
hajtás, és hét új intézetet nyitnak meg. A 2002-es igazságszolgáltatási
törvénynek köszönhetően 2012-re összesen 63 000 férőhely fog rendelkez-
ésre állni a francia börtönökben.
- 2010-től 2012-ig további 5 000 új férőhely fog létesülni, 11 000 férőhelyet
pedig fel fognak újítani.
- Bár a gazdaság stagnál, a büntetés-végrehajtási szervezet 2009-es költ-
ségvetése 3%-kal nőtt, azaz eléri a 2 milliárd eurós összeget. A 2009-es
kölségvetés terhére 1 087 új bv. alkalmazotti státust hoztak létre.

A büntetés-végrehajtási törvény tervezetének elfogadás után a büntetés-vég-
rehajtási szervezetnek további eszközök fognak a rendelkezésére állni új intéze-
tek megnyitására, a büntetés-végrehajtási intézetek emberközelibbé tételére.

Irodalomjegyzék

- Benezech, M.: Le suicide et sa prévention dans les prisons françaises. Discussion: Le suicide. Annales
médico-psychologiques 1999. Vol. 157. No 8. 561-567.
- Hazard, Angélique: Baisse des suicides en prison depuis 2002. Cahiers d'études pénitentiaires et
criminologiques, 2008. No 22. 1-6.
- Cliquennois, Gaetan: Preventing Suicide in French Prisons. British Journal of Criminology, 2010. Vol.
50. No. 6. 1023-1040.
- Cliquennois, Gaëtan - Gilles Chantraine: Empêcher le suicide en prison : origines et pratiques.
Sociétés contemporaines, 2009. 3. (No 75.) 59-79.
- <http://www.gouvernement.fr/gouvernement/le-plan-de-prevention-des-suicides-en-prison>
- http://www.justice.gouv.fr/art_pix/rap_albrand_2009.pdf
- <http://www.metropol.hu/cikk/399429>